

מסכת תמיד; דף כה

‘שומרים’. פרשו ראשונים: שמירה זו אינה משום חשש גניבה – שאין עניות במקום עשירות (רא"ש), וגם לא משום פחד אויבים או לסטים (רמב"ם בית הבחירה ת,א) או התגרירות כהנים אלו באלו (מאירי), אלא גזרת הכתוב היא. וגם כבוד המקדש הוא – שלא להסיח דעת ממנו יום ולילה (רא"ש). אינו דומה פלטרין שיש עליו שומרין לפלטרין שאין עליו שומרין (לשון הרמב"ם שם).

כתב המפרש [משמע מדברי מהר"ם מרוטנבורג (בתוס' יומא טז סע"ב) שהוא ר"י ב"ר ברוך. וכן כתב הרב המובהק מר קשישא כמהר"ר נתן בורגיל בספרו הנחמד 'חק נתן', ע"ש באורך. אך אינו מוכרח] – שם הגדולים להרחיד"א, חלק ספרים פ, עב] ששמירה זו נוהגת ביום ובלילה. וב'זבח תודה' כתב סיוע לכך, כי המעיין בכתובים יראה שמטרת השמירה היתה שלא ייכנסו זרים לאהל מועד ויגעו בדברי המקדש. ואם כן, הלא אותו שימור נצרך גם ביום.

[זה שכתבו ראשונים שמשום כבוד הוא או גזרת הכתוב, ולא כתבו משום קריבת זר כמפורש – כי לשם כך לא היו צריכים לשמור בלילה כשהשערים נעולים, וגם לזה היה די באדם אחד, והלא המצוה היא בכהנים ובלויים (עפ"י פירוש הגר"א). ומ"מ הרי לא גרע מהמשכן שצריך לשמור שלא יקרב זר, על כן יש סיוע לכך שצריך לשמור אף ביום].

ואילו הרמב"ם (בית הבחירה ה) כתב שחיוב השמירה הוא בלילה בלבד. וכן כתב הרמב"ן (במדבר א,נג) ורבנו שמעיה (מדות א), ותוס' הרא"ש (יומא י. וידוע שאין להקשות סתירה מדברי הרא"ש בתוספותיו לפירושו – ע' 'חונן דעה' יומא ל). וכן נקטו לעיקר המשנה – למלך (בית הבחירה ת,ב) והבאר – שבע. ואולם המנחת-חינוך (שפח,א) כתב שאינו יודע טעמם ומקורם של הראשונים הסוברים שהשמירה נוהגת רק בלילה, שהרי אין השמירה מפני פחד אלא מפני הכבוד. וע"ע במובא להלן כו. כו. וב'מנחת מרדכי' על ספר מקדש דוד לח הערה ח. ובפירוש הראב"ד (מודפס להלן כט. 'ולדעתי הוא להראבי"ה' – כן כתב הרד"ל בהגהותיו לסוטה לח) כתב שהיו מקומות בהם שמרו ביום ובלילה והיו מקומות ששמרו בהם בלילה בלבד. וע"ע בספר פתח עינים. [עוד מובא שם מגורי האר"י ז"ל שהואיל ולא היה קרבן קרב בלילה והיה ח"ו אפשרות אחיזה לחיצונים, לכן היו שומרים שם ולא היו ישנים, כדי שיהיו מדברים ועוסקים בדברי תורה זה עם זה, ובזה מבריחים הקליפות].

השמירה, כתב המנחת-חינוך (שפח,ב), איננה 'עבודה' ובודאי כשרים לה כהנים בעלי מומים וערלים, אבל חללים פסולים שהרי נתחללו מן הכהונה וכשאר ישראל המה שאינם כשרים לשמירה. [והכשיר שם אנדרוגינוס, לדעת הסובר שהוא חצי זכר. וכן מי שהוא חצי חצי ישראל – ע"ש]. ואולם מובא מהאבני-נזר (יו"ד תמט) שכתב להוכיח מהכתוב בדברי הימים, וכן מלשון הראשונים, שהשמירה היא עבודה ונעשית בבגדי כהונה, והלא לדעת הרמב"ם אסור ללבוש האבנט שלא בשעת עבודה משום כלאים, ואם כן מוכח שהשמירה היא עבודה.

ראה עוד בהרחבה, על דיניה טעמיה ומקורותיה של שמירת המקדש, בקובץ 'צפיה' (חקרי מקדש ד) בהוצאת מכון המקדש. וראה פרטים נוספים בספר 'חדושים ובאורים'.

‘בית הניצוץ’ – היה פתוח מרוח אחת, וניצוצי חמה מנצנצים בו ואורו מרובה, לכך נקראת אותה לשכה **‘בית הניצוץ’** (פרוש הרא"ש ועוד).

ובספר באר שבע כתב, מפני שהיתה שם מדורה קטנה לשם קיום האש שעל גבי המערכה, וכלפי המדורה הגדולה שבבית המוקד, נקרא זה **‘בית הניצוץ’**, כניצוץ לעומת מדורה.

‘בית המוקד – כיפה’. המפרש כתב שהיתה זו לשכה הבנויה על גבי כיפה. ואילו הרמב"ם והרב מברטנורא מפרשים שבנויה היתה על הארץ ככיפה (וע"ע בספר חדושים ובאורים). ולפי דבריהם שמירת הכהנים לא היתה בדוקא על מקום מוגבה שהרי הם שמרו בתוך בית המוקד, וכפי שיבואר להלן כו:

‘מפתחות העזרה בידם’ – ברשותם, בשליטתם. שהיו הזקנים ממונים עליהם (עפ"י פירוש הגר"א).

*

‘... ושמעתי כי ליכא מידי בזהר הקדוש דלא רמיזי בתלמוד. וחמשה פרקי דספרא דצניעותא רמזוים בחמשה פרקי מסכת מדות [הוא גם כן מדות ומתקלא], פרק אחר פרק. והאידרא רבה רמזוה במסכת תמיד כולה, כי שניהם אחד, על דרך הביאני המלך חדריו היינו אידרא. רק דספרא דצניעותא הוא חדריו היינו המדות שישד השי"ת ולכך נקרא צניעותא, כי כבוד אלקים הסתר דבר. והאידרא הוא הביאני המלך – התקרבות האדם להיות כן ולבוא חדריו, על ידי קרבן התמיד. וזה נקרא ‘כבוד מלכים חקור דבר’. ואין כאן מקומו לבאר זה, אבל הוא מכון גם כן למה שכתבנו...’ (מתוך ‘דובר צדק’ לרבי צדוק הכהן מלובלין, עמ' 93).

דף כו

‘בא וישב לו אצל אחיו הכהנים’. הטעם שמותר לו להכנס שוב לבית המוקד, והלא טבול יום דבעל-קרי משתלח ממחנה לויה – יש אומרים משום שאיסור זה מדרבנן הוא, הם שאסרו הם שהתירו לו להישאר עד אור היום ולא הטריחוהו לצאת בלילה. או משום שאותו חלק חול שבבית המוקד היה מוגבה מקרקע הר הבית, וקיימא לן גגין ועליות לא נתקדשו, ואף לא בקדושת הר הבית (עפ"י המפרש. וע"ע תורא"ש יבמות ז: תורשב"א פסחים צב.).

ויש אומרים שלא גזרו על טבול יום אלא שלא ייכנס לכתחילה, אבל לא כשנטמא בפנים (ערא"ש כאן; תוס' זבחים לב. וע"ע ביוסף דעת סוטה כ.).

וי"א שלא גזרו אלא בחיל ובעזרת נשים משום הרחקת הטמאים מהעזרה, מפני שמקומות אלו משמשים כניסה ויציאה, או משום שסמוכים למחנה שכינה לכך גזרו בהם, אבל לא בשאר מחנה לויה (עפ"י ראשונים כאן ובזבחים לב: וביבמות ז:).

ויש אומרים שהטמא שטבל יושב בלשכת בית הטבילה ששם מותר לטבול להיכנס, ואינו נכנס לבית המוקד (עפ"י ראב"ד).

רבי אליעזר בן יעקב (במדות א, ט) חולק וסובר שהיה יוצא במסיבה תחת החיל והולך לו לשער טדי ואינו חוזר לבית המוקד (כן פירש הרמב"ם בפיה"מ והרע"ב. ויש מפרשים באופן אחר – עראב"ד כאן ופירוש הגר"א למדות שם).

שאלות ותשובות לסיכום ולחזרה

מסכת תמיד; דפים כה – כו

- א. בכמה מקומות שומרים הכהנים בבית המקדש? אלו הם אותם המקומות? ומי היו הכהנים השומרים?
- ב. בכמה מקומות שומרים הלויים? מה בין שמירת הלויים לשמירת הכהנים?
- ג. היכן היו ישנים כהני בית אב (ומחליפי השומרים)?
- ד. אירע קרי לאחד מהם – מה היה עושה?
- ה. בית המוקד – למה היה משמש? האם היה בקודש או בחול? כמה שערים היו לו וכמה לשכות פתוחות לו?
- א. בשלשה מקומות – שערים – הכהנים שומרים בבית המקדש. (והחנים לפני המשכן... משה | ואהרן ובניו שומרים משמרת המקדש למשמרת בני ישראל. (הפסיק בין משה ואהרן. בעל הטורים, מה משה במקום מיוחד אף אהרן ושני בניו כל אחד מהם במקום מיוחד. רב אשי אמר: שומרים, משמרת, למשמרת – הרי שלשה); בבית אבטינס, בבית הניצוץ ובבית המוקד.
- בית אבטינס היא היתה לשכת מפטמי הקטורת. מקומה בצפון העזרה או בדרומה (עפ"י יומא יט). ואפשר שהיתה במזרח לעזרה, ספק משוכה לדרום ספק לצפון (ראב"ד כה.). בית הניצוץ ובית המוקד היו בצפון העזרה (מדות א,ה).
- בית אבטינס ובית הניצוץ היו מוגבהות כעליות, והיו הכהנים שומרים מלמעלה (כדרך שומרי העיר, במקום מוגבה המשקיף למרחוק. המפרש). בית המוקד – כיפה (המפרש כתב שהיתה לשכה הבנויה ע"ג כיפה. ויש מפרשים (בדעת הרמב"ם, וכ"כ הרע"ב) שהיא עצמה היתה בנויה על הארץ ככיפה).
- א. הרמב"ם לא הזכיר שמירה למעלה. יש אומרים שלדעתו מה שאמרו 'הכהנים מלמעלה' היינו ממעל לעזרה, ואין עיכוב במקום המוגבה דוקא (עפ"י זבח תודה ועוד).
- ב. הכהנים היו רשאים לישב בשמירתם כשנתעייפו מפני שאותם מקומות לא נתקדשו בקדושת עזרה (המפרש). והראב"ד כתב ששמירת הכהנים היתה במקום המקודש בבית המוקד, וגם בית אבטינס ובית הניצוץ קודש היו, ואעפ"כ יכלו הכהנים לישב בשמירתם (ואולי אף לישן שם) כיון שהשיבה מצרכי השמירה).
- השומרים היו מצעירי כהונה, 'רובים' – (תרגום של נערים).
- א. מבואר במפרשים הראשונים שהרובים היו קטנים מ"ג שנה, שפסולים לעבודה. והמשנה-למלך תמה על כך כיצד מתקיימת מצות שמירה בקטנים, וכתב שהיו למעלה מ"ג ופחות מבני עשרים, שלא היו רגילים בעבודה.
- ויש מפרשים שהשומרים היו כהנים של בית-אב אחר, שלא היו עובדים באותו יום (זבח תודה בד' הרמב"ם).
- בפירוש הראב"ד כתוב [על פי פשט לשון המשנה] שבבית המוקד היו שומרים בני עבודה, ששם היו מפקידים שומרים בני דעת יותר מבשאר מקומות. והרא"ש פירש שהואיל ובבית

אבטינס ובבית הניצוץ היו עליות, לכך הרובים היו שומרים שם, שכן הילדים זריזים לעלות בעליות.
 ב. כתב הראב"ד (כו.) שמקומות השמירה נקבעו לפי הצורך והנסיבות, ובבית ראשון היו מקומות אחרים מאלו.
 ג. שמירת המקדש מצות עשה היא. ובמכילתא למדו בה גם אזהרת 'לא תעשה', וכן נקט הרמב"ם (בספר המצוות עשה כב ולא זו). ואילו הסמ"ג לא נקט אלא עשה (קסה). וע' באריכות בספר פתח עינים).

ב. הלויים שומרים ב-21 מקומות כדלהלן, ושמירתם טפלה לשמירת הכהנים (וילוי עליך וישרתוך – בעבודתך הכתוב מדבר, היינו שמירה). כהנים שומרים מלמעלה ולויים מלמטה.
 א. יש מפרשים: למעלה ולמטה באותו מקום, שלא יהא הפסק בין הכהנים ללויים אלא תקרה (עפ"י פי' הראב"ד).
 והרמב"ם כתב: כהנים מבפנים [כלומר כלפי העזרה (זבח תודה). ויש מפרשים: בתוך מבנה מקורה (מנחת חינוך)] ולויים מבחוץ.
 ב. הדעת נוטה לומר שאין לכהנים לשמור במקום הלויים, כדי להבחין בין שמירת הכהנים לשמירת הלויים (עפ"י הראב"ד כח.).
 ונחלקו הראשונים ז"ל בדבר, האם בנוסף לכ"א מקומות, היו הלויים שומרים במקום שמירת הכהנים (סמ"ג, ר"ג ורא"ש, ר"ש ופסקי תוס' ריש מדות, החינוך), אם לאו (רמב"ם ועוד. ע' באריכות במשנה למלך ח,ד, ובספר חדושים ובאורים).

ג. כהני בית אב העובדים למחרת, ישנים בלילה בבית המוקד, בחלקו הצפוני שהוא חולין ואינו קדוש בקדושת עזרה.
 זקני בית אב היו ישנים על אצטבאות (כעין מטות, בתוך עובי החומה. המפרש. וברא"ש משמע שישנו על כל רובדי האבן שהיו שם), והצעירים נותנים איש כסתו (ויש גורסים: 'כסותו') בארץ – לפי שאין דרך ארץ להכניס מטות למקדש [כדרך כל שומרי חצירות המלכים, שלא יישנו על המטות]. רמב"ם בית הבחירה ח,ז]. כרים וכסתות יכולים להכניס כדי לישן בהם (רא"ש).

ד. אירע קרי לאחד מהם, יוצא והולך לו במסיבה (= מחילה; מדרגות לוליניות היורדות מתחת לאדמה) ההולכת מתחת הבירה לבית הטבילה. ובית הכסא של כבוד היה שם (שלפני הטבילה יטיל שם מים (רא"ש). ועוד, לכך תקנו שם ביה"כ, כי כל המסיך רגליו טעון טבילה. עפ"י רש"י בברכות סב). ירד וטבל עלה ונסתפג, ונתחמם כנגד המדורה. בא וישב לו אצל אחיו הכהנים עד שהיו שערים נפתחים. יוצא והולך לו.
 יש סוברים שיושב בלשכת בית הטבילה ואינו נכנס לבית המוקד (עפ"י ראב"ד). ורוב הראשונים סוברים שהתירו לו לחזור לבית המוקד, אם משום שלא הטריחוהו לצאת בלילה או משום שלא גזרו על טבול יום הנמצא בפנים שיצא, או משום שבית המוקד בחלק הזה לא נתקדש אף בקדושת הר הבית, או משום שלא גזרו על טבול יום אלא בחיל ובעזרת נשים ולא בשאר מחנה לויה (ע' בראשונים כאן ובזבחים לב וביבמות ז ופסחים צב).
 רבי אליעזר בן יעקב אומר (במדות א,ט): היה יוצא במסיבה ההולכת תחת החיל, והולך לו לשער טדי [ואינו חוזר לבית המוקד. ואין הלכה כן]. עפ"י פירוש המשנה לרמב"ם; רע"ב. ועראב"ד כאן ופירוש הגר"א למדות שם).

בבוקר היה הממונה מעמיד את הטמאים בשער המזרח (כדלהלן לג.) [כדי לביישן (רב יוסף) או מפני החשד, שלא יחשדום שבטלים מעבודה בשביל מלאכתם (רבא)]. ויש נפקותא בין הטעמים – במקומות שבטלים ממלאכה או מי שיש לו אומנות קלה, שאין שם חשד. עפ"י פסחים פב.]. והוא שער עזרת נשים (תוס' פסחים שם). וי"א שער הר הבית (רש"ש שם).

יש מי שכתב, דלא כשאר ראשונים, שבעל קרי שטובל בלילה לא עלתה לו טבילה. וטבילה האמורה כאן אינה אלא משום נקיות, והיה חוזר וטובל ביום טבילת טהרה (עפ"י פסקי הרי"ד מגילה כ. ולפי"ז צריך לומר שבית המוקד היה מוגבה ולא נתקדש בקדושת מחנה לוייה או שלא חזר לבית המוקד).

ה. 'בית המוקד' – בית גדול בצפון העזרה, בו היתה מדורה (או כמה מדורות. עפ"י מפרשים. וערש"י בברכות סב: שפרש 'מדורה היתה שם' – בעזרה, דלא כמפרש כאן והרמב"ם. וע"ע רש"י יומא טו: ד"ה במקצוע), לצורך חימום הכהנים שהיו הולכים יחפים ובכתונת אחת על גופם.

לפירוש הרא"ש ו'המפרש' היה בית המוקד בנוי חציו בקודש וחציו בחול (וכ"ה בפרש"י יומא טו:). ויש אומרים שכולו בקודש אלא ששתים מלשכותיו היו בקודש (עפ"י ר"ש מדות א, ה; רמב"ם בית הבחירה ה, ט).

בית המוקד מוקף (בחלקו של חול) רובדים של אבן. שם היו יושבים הכהנים העובדים במקדש. אותם רובדי-אבן היו מסותתים ומותקנים מבחוץ קודם בנייתם, לפי שאסור להניף ברזל בעזרה. ארבע לשכות פתוחות לו, כקישויות הפתוחות לטרקלין. שתיים מהם בנויות בקודש – בעזרה, ושתיים בחול – כלומר בקדושת שאר הר הבית; לשכת הטלאים, לשכת לחם הפנים, לשכת החותמות ולשכת בית המוקד (עפ"י משנה ל. לד.). והוא עצמו חציו בנוי בקודש וחציו בחול. וראשי פספסין (= קנים) היו מסמנים להבדיל בין קדש לחול.

קרקע בית המוקד היתה במישור שוה לקרקע העזרה ואינה מוגבהת הימנה, עכ"פ בחלק המוקדש – לכך יש בו דין עזרה לקדושה (עפ"י המפרש).

שני שערים היו בבית המוקד; אחד פתוח לחיל ואחד לעזרה. אמר רבי יהודה: בזה שנכנסים לעזרה, היה בו פשפש קטן (בתוך השער (המפרש). וי"א בעובי הכותל אצל השער. עפ"י ראב"ד ועוד) שבו נכנסים לבלוש העזרה לפני פתיחת שערים. אותם שערים היו סמוכים זה לזה, כך ששומר אחד יכול היה לפקח על שניהם.

דף כו

ב. מתי היו תורמים את הדשן? מי היה תורם?

בכל יום היו תורמים את המזבח בקרות הגבר (היינו זמן מועט קודם עלות השחר (לקוטי הלכות עפ"י זבחים כ), או סמוך לו מלפניו או מלאחריו. [ביום הכיפורים – בחצות, וברגלים – באשמורה הראשונה (משנה יומא כ). ומן הדין זמנו כל הלילה, משנעשה דשן, אלא שלכתחילה קבעו חכמים זמן מסוים כפי הצורך]. הרמב"ם (תמידין ומוספין ב, יא) כתב שהיו תורמים בכל יום משיעלה עמוד השחר.

מי מכהני בית אב שרצה לתרום, משכים וטובל עד שלא יבוא הממונה. בא הממונה ודפק על פתח בית המוקד והם פותחים לו, אמר להם: מי שטבל יבוא ויפס. היו מפייסים בחציו המקודש של בית המוקד.

א. כ"מ במשנה להלן. וכ"כ המפרש והרא"ש. וכבר העירו מלשון הרמב"ם (תמידין ומוספין פ"ד ופ"ו